آنچه که آنلاین نیست، ارزش خواندن ندارد؟

آنچه که آنلاین نیست، ارزش خواندن ندارد؟

حمید رضا جمالی[۱]، دکترا علم اطلاعات از دانشگاه لندن، استاد ارشد[۲]دانشگاه چارلز استارت استرالیا

مقدمه مترجم

امروزه پژوهشگران برای به دست آوردن منبع، بیشتر به فضاهای آنلاین مراجعه نموده و تمایل به استفاده از نسخ چاپی و کتابخانه‌ای کمتر شده است؛ اما اگر آنچه می‌خواهیم به صورت آنلاین وجود نداشته باشد، ارزش ندارد تا برای مطالعه و بررسی آن، رنج جستجو در کتابخانه را بر خود هموار سازیم؟ آیا اگر مقاله‌ای آنلاین در دسترس نباشد، بی‌ارزش است؟ ارزش‌گذاری بر مبنای دسترس‌پذیری، آفتی است که به‌زودی دامان پژوهش‌ها را خواهد گرفت، چرا که بر اساس اصل کمترین کوشش زیف، انسان همیشه به دنبال روشی است که با کمترین کوشش،کار خود را انجام دهد.

چکیده
این مقاله کوتاه در مورد روند در حال ظهور رفتار جستجوی اطلاعاتی دانشمندان، یعنی وابستگی محض به اطلاعات آنلاین است. بر اساس مطالعه فیزیکدانان و اخترشناسان، این مقاله نشان می‌دهد که بیشتر دانشمندان در حال حاضر فرض را بر این می‌دانند که اگر مقالات از کیفیت کافی و اهمیت برخوردار باشند، باید به صورت آنلاین در دسترس باشند و برعکس. هرچند عده قلیلی از دانشمندان هم هستند که معتقدند، چیزی که آنلاین در دسترس نیست، ارزش ندارد که برای به دست آوردنش جستجو کرد.

کلمات کلیدی: دسترسی آنلاین؛ دسترسی آزاد؛ دسترس‌پذیری

مقدمه
همان‌طور که ویلسون و والش (۱۹۹۵) گفته‌اند، از الزامات اساسی جستجوی اطلاعات این است که برخی از اطلاعات باید قابل‌دسترس باشد. فقدان منبعی که به‌راحتی قابل دسترس باشد یا مانع جستجوی اطلاعات شده و یا ممکن است هزینه بالاتر از امکان را به درخواست کننده آن تحمیل کند. جستجوی اطلاعات و قضاوتی متناسب با آن، معمولاً بر اساس جایگزینی منابع اطلاعاتی نظیر عنوان، چکیده، کلمات کلیدی موضوعی، بخش‌های منتخب و برگزیده در موتورهای جستجو و غیره انجام می‌شود. هنگامی که کاربران، اطلاعاتی که می‌خواهند را مشخص می‌کنند، نیازمند دستیابی به منابع اطلاعاتی هستند، چه مقاله مجله باشد، یا یک نسخه الکترونیکی، کتاب یا هر نوع دیگر از منابع اطلاعاتی. اکثر نشریات امروزه چه به‌صورت آنلاین و چه در قالب چاپی در کتابخانه‌ها در دسترس هستند.

اتکا به دسترس‌پذیری آنلاین

در مطالعه رفتار جستجوی اطلاعات فیزیکدانان و اخترشناسان (Jamali، ۲۰۰۸) که شامل مصاحبه نیمه ساخت‌یافته با ۵۶ اعضای استاد و دانشجویان دکترای دانشگاه کالج لندن بود، نحوه به دست آوردن و دسترسی به منابع اطلاعاتی به‌ویژه در مورد دسترسی به مقالات -احتمالاً مهم‌ترین منبع اطلاعاتی در فیزیک و نجوم- مورد پرسش قرار گرفت. تمام مصاحبه شونده‌ها در این تحقیق اظهار داشتند که اولویت آن‌ها، به دست آوردن مقالات آنلاین به‌صورت فایل‌های PDF است. علت، سهولت دسترسی به مقاله الکترونیکی در مقایسه با رفتن به کتابخانه و خواندن یا کپی گرفتن از نسخه چاپی بود. شرکت‌کنندگان می‌خواستند بتوانند به مقالات آنلاین دسترسی پیدا کنند و در صورت لزوم آن‌ها را ذخیره یا چاپ کنند.

جملاتی از قبیل «اگر آنلاین نباشد، دلخور می‌شوم»، پاسخ عادی و معمول مصاحبه شوندگان در پاسخ به روش دسترسی و به دست آوردن مقالات بود.

سپس از مصاحبه شوندگان پرسیده می‌شود که اگر مقاله به صورت آنلاین در دسترس نبود چه کاری انجام می‌دهند. گزینه دومی که شمار زیادی از مصاحبه شونده‌ها انتخاب می‌کردند، رفتن به کتابخانه به منظور دسترسی به نسخه چاپی

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

بود. با این حال، تعداد کمی از مصاحبه شوندگان (چهار نفر) اظهار داشتند که قبل از رفتن به کتابخانه، سعی می‌کنند ببینند که آیا همکارشان یک کپی داشته یا حتی ممکن است با نویسنده تماس بگیرند و درخواست یک نسخه از آن را کنند. شگفت‌آور آن که هفت نفر از مصاحبه‌شوندگان فکر کردند که اگر یک مقاله آنلاین نیست، ارزش ندارد که آن را به دست آورند. آن‌ها گفتند اگر مقاله به صورت آنلاین در دسترس نباشد، خود را به زحمت نخواهند انداخت تا آن را در جای دیگری پیدا کنند و سعی خواهند کرد در صورت امکان یک منبع جایگزین دیگر پیدا کنند.

به منظور بررسی این‌که آیا این اعتقادی مشترک بین فیزیکدانان و اخترشناسان است یا خیر، نظرسنجی را در جمع بیشتری با ۱۱۴ نفر پاسخ دهنده (۴۷.۱% نرخ پاسخ داده شده، کل جمعیت = ۲۴۲) انجام دادیم. پاسخ دهندگان در این نظرسنجی در معرض این پرسش قرار گرفتند که «اگر یک مقاله به صورت آنلاین در دسترس نباشد، احتمالاً ارزش تلاش برای به دست آوردن آن را هم ندارد.» و از آن‌ها خواسته شد میزان موافقت یا عدم موافقت خود را شرح دهند. اکثر پاسخ دهندگان (۶۲.۳%) کمی یا کاملاً مخالف بودند. با این حال، ۲۷.۲ درصد از پاسخ دهندگان کمی یا بیشتر با این گفته موافقت کردند. (شکل ۱).

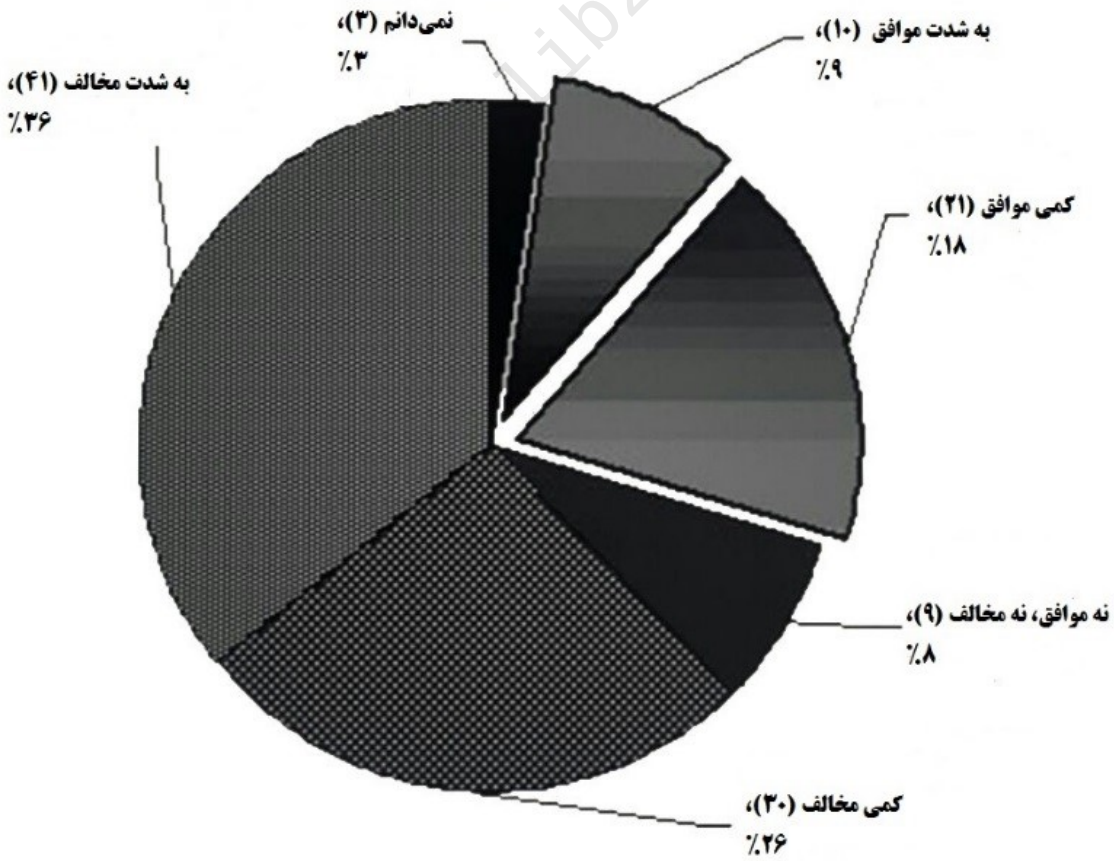

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

شکل ۱. نمایش سطح موافقت با عبارت: 'اگر مقاله‌ای به صورت آنلاین در دسترس نبود، احتمالاً ارزش به دست آوردن ندارد.'

دلیل چنین تفکری این است که تصور می‌کردند اگر مقاله‌ای ارزشمند باشد، حتی اگر قدیمی‌تر از دوره چاپ الکترونیکی بوده باشد، کسی باید، جایی آن را اسکن کرده و نسخه الکترونیکی‌اش را در مخزن قرار داده باشد. این مورد برای بسیاری از مقالات کلاسیک و مهم در فیزیک و نجوم صادق است. نقل‌قول زیر نشان‌دهنده این احساس است. وقتی از مصاحبه شونده پرسیده شد چرا از مقاله‌ای که به صورت آنلاین در دسترس نیست، صرف‌نظر می‌کند، پاسخ داد:

«ارزشش را ندارد. برای مثال، با اینکه مقالات اینشتین مربوط به سال ۱۹۰۵ است، مجبور نیستم در مجلات آلمانی آن‌ها را پیدا کنم. می‌دانم که آنلاین است، چون کسی آن‌ها را اسکن کرده است.»

لازم به ذکر است که فیزیک و نجوم یکی از زمینه‌های پیشگام در ارتباطات علمی و نشر الکترونیکی است و میزان دسترسی آنلاین به مقالات مجله در این زمینه بسیار زیاد است (گولد و پیرس، ۱۹۹۱؛ نیکلاس و همکاران، ۲۰۰۵؛ ورتمن، ۱۹۹۹). با این حال، در برخی زیرشاخه‌ها، وضعیت بهتر از دیگران است. به ویژه در نجوم، دسترسی آنلاین بسیار پیشرفته است. یکی از مصاحبه شوندگان از حوزه نجوم با اشاره به دسترسی آنلاین به موارد مورد نیاز، اظهار داشت:

«... در نشریات نجومی، این موضوع بسیار فراگیر است. واقعاً فوق‌العاده خوب است.»

این مطالعه (جمالی، ۲۰۰۸)، یک منظر درون رشته‌ای نیز داشت و رفتار جستجوی اطلاعات دانشمندان را در زیرشاخه‌های مختلف فیزیک و نجوم را مورد بررسی قرار داد. این مطالعه نشان داد که نرخ موافقت با این گفته در بین فیزیکدانان انرژی بالا و ستاره شناسان و اخترفیزیکدانان بالاتر و به ترتیب ۱۷ و ۱۴ درصد به شدت موافق است. این دو شاخه، اولین و احتمالاً پیشرفته‌ترین زمینه‌های موضوعی در مخزن چاپ الکترونیکی arXiv بوده‌اند که ممکن است خود، یکی از دلایل وابستگی آن‌ها به مواد الکترونیکی باشد.

نتایج حاصله

عبارت شگفت‌آور «آنچه آنلاین نیست، ارزش تلاش برای به دست آوردنش را هم ندارد» که توسط برخی از دانشمندان بیان شده نشان‌دهنده چند نکته است. جنبه مثبت قضیه، درک بالا از خدمات اطلاعات الکترونیکی در میان دانشمندان زمینه‌های علمی خاصی از قبیل فیزیک و نجوم است که به‌طور کامل این قبیل خدمات را پذیرفته‌اند. با این حال، این عبارت نشان می‌دهد که تا چه میزان ادراک کاربران نسبت به ارزش منابع اطلاعات بر اساس نحوه دسترس‌پذیری آن تغییر کرده است. این بدان معنی است که حداقل در برخی از زمینه‌های علمی، دسترسی آنلاین به مقالات، شاخصی برای ارزیابی کیفیت توسط جامعه موضوعی آن‌هاست. این مورد مخصوصاً در مورد مقالات قدیمی است، همان‌طور که در نقل‌قول بالا نشان داده شده است. این روند نشان دهنده انتظار بالای دانشمندان برای دسترسی به تمام اطلاعات مورد نیاز، به فرمت آنلاین است که باری است سنگین بر دوش ناشران، ارائه دهندگان اطلاعات و کتابداران تا هرچه بیشتر و بیشتر، اطلاعات را در قالب دیجیتالی دسترس‌پذیر سازند.

مرتبط دانستن در دسترس بودن آنلاین با ارزش اطلاعات توسط دانشمندان، می‌تواند تأثیر منفی داشته باشد، زیرا ممکن است مقالات ارزشمندی باشند که در قالب الکترونیکی در دسترس نباشند و بنابراین ممکن است نادیده گرفته شوند. این مسئله نگرانی‌هایی را در خصوص اختراع مجدد چرخ در علم ایجاد کرده است، موضوعی که در چاپ سوم کتاب نمایه‌سازی، توسط لنکستر (۲۰۰۳) بر آن تأکید و هشدار داده شد.

هم‌چنین، به رویکرد کاربران به استفاده از منابع اطلاعاتی می‌توان از دیدگاه دیگری که درک دسترسی [۳] نام دارد نگریست. کاربران نسبت به دسترس‌پذیر بودن منابع مورد نظر خود، انتظار خاصی دارند. تحقیقات گذشته نشان داده است که یک رابطه قوی مثبت بین درک دسترسی و انتخاب یک منبع اطلاعاتی به خصوص وجود دارد. (Gerstberger & Allen، ۱۹۶۸؛ O'Reilly، ۱۹۸۲؛ Morrison & Vancouver، ۲۰۰۰). منابع به است ممکن که کنند فکر کاربران اگر اطلاعاتی خاصی دسترسی نداشته باشند، تمایلی به استفاده از آن نداشته و تلاش می‌کنند با استفاده از یک منبع اطلاعاتی دیگر، نیاز خود را برآورده سازند. سهولت دسترسی و اصل کمترین تلاش، بخشی از انتخاب منابع اطلاعاتی است. استفاده از اصل کمترین تلاش زیف در ارائه خدمات اطلاعاتی توصیه شده است. (Bigdeli، ۲۰۰۷).

پانویس:
[۱] hjamali@csu.edu.au

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.

[۲] Senior Lecturer
[۳] perceived accessibility

منبع:
Jamali, Hamid R. (2008). "What is not available online is not worth reading?" Webology, ۵(۴), Article 63. Available at: http://www.webology.org/2008/v5n4/a63.html

مترجم: لیلی بنی‌هاشمی

lib2mag.ir

مشخصات استناددهی به این مقاله

نویسنده(ها):	لیلی بنی هاشمی
عنوان مقاله:	آنچه که آنلاین نیست، ارزش خواندن ندارد؟
عنوان مجله:	کتابدار ۲.۰ –(عنوان لاتین: i-Kitabdar 2.0)
دوره مجله(Vol):	۳
شماره مجله(Issue):	۶
سال(Year):	۱۳۹۶
شناسه دیجیتال(DOI):	
لینک کوتاه:	http://lib2mag.ir/9509

تمامی حقوق برای مجله کتابدار 2.0 محفوظ است. نقل مطالب مجله تنها با ذکر منبع و نام نویسنده مجاز است.